Poštnina plačana v gotovini

Sped. in abb. post. II. gruppo

UREDNIŠTVO IN UPRAVA: Videm, Via G. Mazzini št. 10/I. Tel. 33-46 — Poštni predal (Casella postale) Videm 186. — Poštni čekovni račun (Conto corr. post.): Videm, št. 24/7418.

MATAJUR

GLASILO BENEŠKIH SLOVENCEV

NAROČNINA: Za Italijo: polletna 300 lir — letna 500 lir — Za inozemstvo: polletna 600 lir — letna 1000 lir — Oglasi po dogovoru. Posamezna številka 25 lir

Leto VIII. — Štev. 18 (163) UDINE, 1. - 15. NOVEMBRA 1957 Izhaja vsakih 15 dni

Nove olajšave obmejnega prometa

Od vseh treh obmejnih provinc je najmanj obmejnega prometa ravno v naši Videmski provinci. Na Goriškem je mesto Gorica ravno na meji in zato hodi dosti ljudi čez mejo kupovat meso in druga živila v Jugoslavijo, Slovenci iz Vipavske doline, Krasa in pa Soške doline kupujejo po goriških botegah razne industrijske produkte. Trst je veliko mesto tristo tisoč ljudi, z državno mejo že v predmestjih, tako da morajo ljudje s propustnicami preko meje, če hočejo iti na izlet v Istro in na Kras. Našo Videmsko provinco pa ločijo visoki hribi od Soške doline in globoka grapa Idrijce od bližnjih Brd. Naši dve mesti Čedad in Videm nista na meji kot Gorica in Trst in zato ni obmejni pas Videmske province tako gosto naseljen kot goriški in tržaški. Od naše strani gre približno vsak mesec po pet tisoč ljudi na Unejsko in pride k nam okoli devet tisoč Unejcev, v glavnem iz Kobariškega in Bovškega. Mi pa gremo še največ pri Štupici v Kobarid. Ostali naši obmejni bloki pri Učeji, na Kolovratu in pri reki Idrijci so daleč proč od večjih krajev in se zato ne izplača tja hoditi.

Pri nas ima od obmejnega prometa še največ dobička Čedad. Ob sobotah se mi beneški Slovenci pomešamo z Unejci na »senjenu«, kupujemo, pijemo po oštarijah in še kako zapojemo. Mestni trgovci v Čedadu so kar zadovoljni s prodajo. Toda tudi navadni ljudje v Čedadu pridejo poceni do kokoši, govejega mesa in kilograma masla.

Novi konkurent Čedadu

Zadnje mesece je pa dobil Čedad konkurente v vaških trgovcih ob meji. Nastale so nove trgovine: v Platiščih za Breginjce in druge vaščane v kobariškem kotu, v občinah Dreki, Grmeku in Sovodnjah naročajo po raznih vaseh trgovci razno blago iz Čedada za Unejce, ki prihajajo samo do prvih vasi. Ljudem se ni treba voziti s koriero preko neprijazne Štupice v Čedad. Prišparajo na času in denarju in dobijo ravno isto blago kot v Čedadu.

V vsem obmejnem pasu od Trbiža pa do morja ni nobenega obmejnega bloka, kjer bi tako sitnarili in neprijazno postopali z ljudmi kot financi na Štupici. Mi in tudi drugi listi so že pisal proti postopanju naših obmejnih organov na Štupici. Ne razumemo, zakaj so lahko naši organi na obmejnih blokih okoli Gorice in Trsta tako ljubeznivi in postrežljivi, kot se spodobi, in zakaj moramo imeti prav mi beneški Slovenci tako nesrečo, da nas še na meji pritiskajo. Pri nas v hribih ni nobene nevarnosti za kakšen velik kontraband, ker nimamo kaj kontrabandirati. Ali smo slabši državljani kot Gričani ali Tržačani, da bi morali na nas bolj paziti? Opozarjamo zato naše oblasti v Vidmu naj napravijo red in naj se postopa z nami tako, da nas ne bo pred Unejci sram. Saj imam na oni strani meje vse polno žlahte, ki vse vidi in sliši, in bi bilo sramotno, da na Štupici še naprej uganjajo neko obmejno policijsko politiko, ki spominja na staro fašistično milizio confinario.

Interesira nas, kaj sta v Ljubljani sklenili italijanska in jugoslovanska delegacija za obmejni promet. Po novem sporazumu, ki so ga podpisali v soboto 19. oktobra, bodo veljale naslednje nove olajšave:

Propustnica s fotografijo za eno leto, bivanje tri dni

1. Propustnica, (lasciapassare) bo veljala eno leto in je ne bo treba, kot sedaj, nositi tolikokrat na policijo in se bati da vsak trenutek zapade. Na novih propustnicah bodo fotografije, tako da bodo organi na obmejnih blokih lahko spustili ljudi preko meje, ne da bi bilo treba predložiti še osebno legitimacijo (carta d'identità).

Nove propustnice bodo izdajali že s prvim januarjem 1958, toda stare, ki še niso zapadle, bodo veljale še do 31. avgusta 1958.

2. Odprli so 10 novih obmejnih blokov za promet z motornimi vozili. Na meji Beneške Slovenije sta dva takšna bloka,

(Nadaljevanje na 2. strani)

VAHTE

Enkrat smo praznovali spomin na naše rajnce samo na naših britofih. Naši ljudje so živeli doma, delali in umirali doma: adnega je srce stisnilo, drugega je pobrala pljučnica, tretji se je potačov pijan v grapo. Tako smo umirali mi beneški Slovenci do leta 1915. Potem so bili v prvi in drugi vojski naši britofi vserod po svetu: na Krnu in Rombonu ob Soči, na Monte Grappa in ob Piavi v prvi vojski; še bolj daleč in še bolj raztreseni so bili naši grobovi v zadnji vojski: edne je pobrala smrt pri El Alameinu v Afriki, drugi so zmrznili na Donu v ruskih stepah, tretji so umrli od lakote po koncentracijskih taboriščih v Nemčiji in končno še tiste, ki so padli v domačih hribih in za katerih grob se še sedaj ne ve. Prižigali smo in prižigamo jim lučce doma vsem tem na naših britofih.

Zdaj po zadnji vojski se je tako obrnilo, da spet ne umiramo doma. Doma umre le še kakšen star človek, ta mladi pa umirajo večinoma daleč od doma: ali ga zastrupi gas v minieri, ali izkašlja dušo od silikoze ali pa umre od raznih bolezni, ki se spravijo na minerje in druge delavce.

Saj moramo vsi umreti in umirajo pri nas po vseh vaseh le stari ljudje in pa kakšen redek mladenič, ki se zaleti z motorjem v kakšen parakar ali pa ga povozi kak kamion. Ma najbolj pri srcu so nam ob Vahtih tisti, ki so umrli od zadnjih Vaht do letošnjih nekje na delu v Ameriki ali pa Belgiji.

Glih tako se nam zdi, ko nam pišejo, da je umrl eden naših delavcev na tujem, kakor da bi bil v kompaniji ali pa bataljonu na Krnu ali pa nekje v trinčeji na fronti. Saj so tudi vsi naši delavci res v neke vrste bataljonih dela in se borijo na fronti kruha za svoje familije, da ne bodo lačne. Mobilizirala je naše delavce višja sila — mizerija in nesposobnost ter ignoranca naših oblasti. Doma ni bilo za obstati in so šli tja, kjer vsakega leta zadene naše večne soldate na fronti kruha kakšna smrt. Bolj nam je žal za mladega Guerrina Domenija iz Petjaha, ki je moral tako mlad umreti v Argentini ali pa za Angela Gus iz Zavrta, Jožeta Matevčiča iz Gorenjega Tarbija, Marijo Gus iz Debenjega ali pa Tilija Vogriča iz Oblice in toliko drugih naših emigrantov, kot pa za tiste, ki umrejo doma med svojimi dragimi.

Nimar bolj redek je običaj po naših vaseh, da bi šli otroci nabirat po hišah »prešce« ali »hljebčiče« za dušice ali pa kakšno panoglo sirka. Enkrat so bili bolj hudi časi in je šlo trdo za kruh. Sedaj tega ni več, zato je pa bolj hudo in nagobarno naše življenje. Pač pa se tistih sto britofov, ki jih imamo, sveti na daleč v Furlansko ravnino na dan našega največjega praznika - Vahti. Gledali bomo tisoče teh lučc in premišljevali o naših rajncih. Še bolj pa bomo mislili na naše žive v Belgiji, Franciji in vserod po svetu. Oni pa bodo tudi mislili na nas in na naše razsvetljene britofe, ko morajo v svetu gledati samo razsvetljene dimnike.

Želeli bomo vsem našim emigrantom, da bi ostali živi in zdravi do novih Vaht, vsem nam doma: beneškim Slovencem, Furlanom in Italijanom pa mir v svetu, ker če ni miru v svetu, potem je že gvišno za nas beneške Slovence, da bomo nekam marširali in postavljali nove britofe, kakor smo jih že v vseh vojskah zadnjih petdesetih let.

Naj gore lučce za spomin naših dragih rajncih, naj gore lučke tudi za to, da bi obstal mir v svetu.

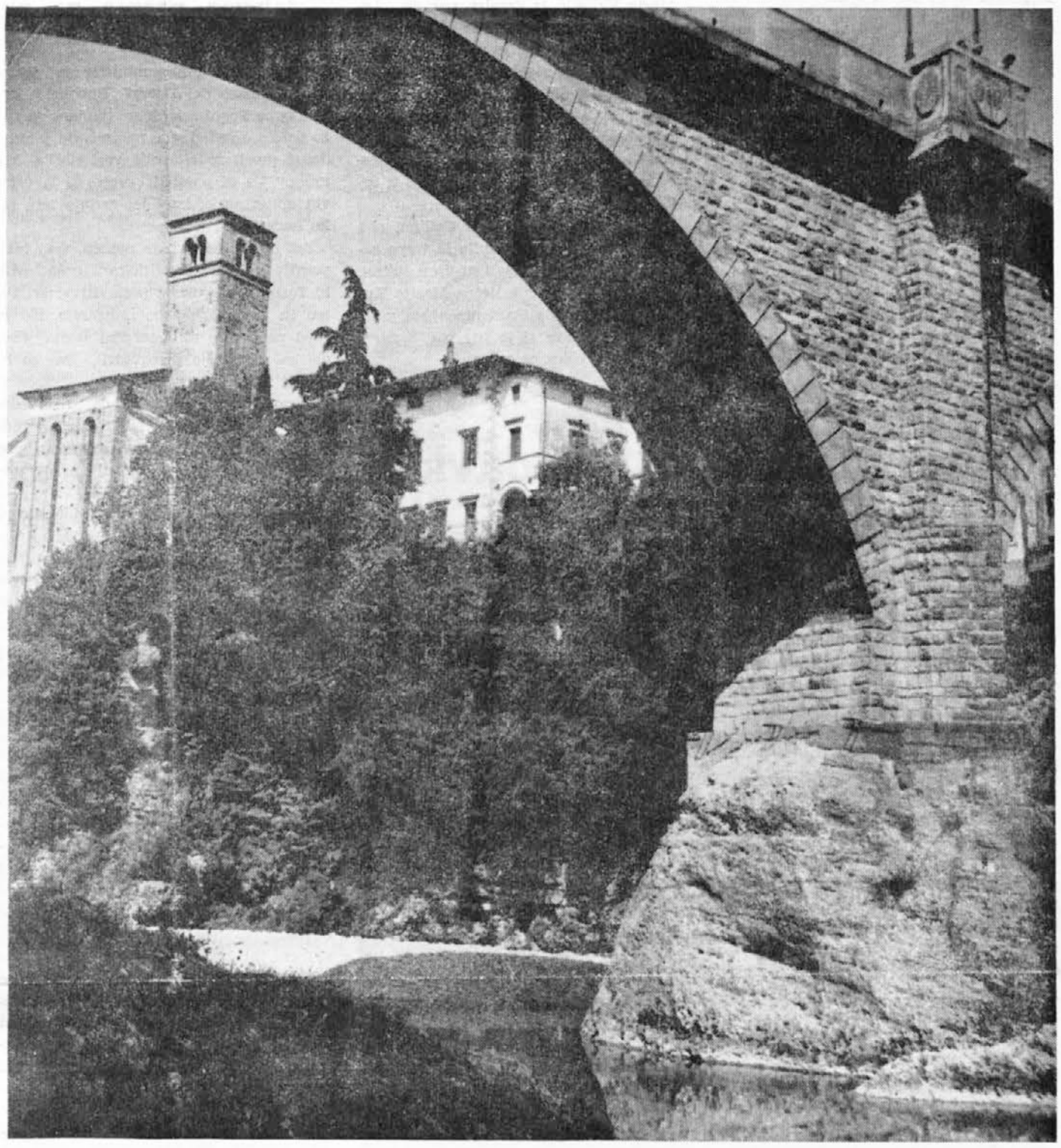

POGLED NA HUDIČEV MOST POD KATERIM TEČE REKA NADIŽA, IN MESTO ČEDAD, KI JE VAŽNO TRŽIŠČE BENEŠKIH SLOVENCEV IN UNEJCEV.

Nel grande e piccolo quadro

Se diamo uno sguardo alle sorti dell'umanità nel grande quadro degli avvenimenti mondiali alla luce dell'evoluzione e del progresso dell'uomo, ambedue le guerre mondiali ci pongono due esemplari lezioni che dimostrano assai chiaramente come l'umanità progredisca nel pensiero di una maggiore giustizia ed uguaglianza sociale. I grandi apparati sociali, basati nell'assolutismo, nell'ingiustizia e tendenti a favorire una determinata classe, sono caduti o si sono dovuti rinnovare ispirandosi a principi più democraticamente giusti. Tale fu la fine dell'impero russo, cinese, germanico, austroungarico e giapponese; lo stesso dicasi dei regni bulgaro ed italiano, del governo fascista e nazista.

I grandi popoli che vorrebbero sfruttare ed opprimere altri in pur proporzione minore, devono sempre di necessità passare attraverso la dura scuola della storia, perchè s'accorgono a proprie spese di essere inciampati in ostacoli che non possono superare. E così alla lezione delle due guerre mondiali devono attingere anche gli stati che possiedono colonie, i cui abitanti si stanno risvegliando nelle loro coscienze e si oppongono all'altrui oppressione. I vecchi imperi coloniali vacillano, taluni stanno già crollando. Alcune colonie francesi, italiane, inglesi, olandesi e portoghesi si sono già parzialmente staccate dall'odiosa protezione straniera, altre sono sulla buona strada. In Asia ed in Africa sorgono nuovi stati indipendenti sulle rovine del colonialismo.

Il pensiero umano cammina infaticabilmente per creare un'atmosfera di pacifica, fraterna e solidale coesistenza fra i popoli. La vecchia Società delle Nazioni, dopo la seconda guerra mondiale, si trasformò in Organizzazione delle Nazioni Unite, che ha fatto la solenne proclamazione dei diritti umani. Entro questo grande quadro gli stati imperialisti sono costretti ad andare alla scuola del giusto umanitarismo, facendo l'uomo oggetto della loro attenzione, accogliendo o firmando gli elementari principi dei diritti umani con la promessa di rispettarli fedelmente. Questo indirizzo dell'umanità ha già dato buoni frutti. Da ciò deduciamo che la mente umana è veramente una fonte creatrice di valori positivi senza tema di rovinose conseguenze che potrebbero scaturire dalle più belle e nuove scoperte scientifiche. Per usare un'espressione popolare potremmo dire: l'uomo non ha preso una botta in testa da volersi assurdamente annientare. Queste sono le considerazioni che si possono fare entro una grande cornice. E quali si possono fare in una piccola?

Da regioni lontane giungono notizie che in certe parti si pratica ancora la schiavitù. Proprio negli Stati Uniti d'America, che vorrebbero essere l'emblema della democrazia, vi sono degli stati federali che non si rassegnano a rinunciare alla discriminazione nei riguardi dei negri, considerandoli di altra razza e trattandoli nei processi più severamente dei bianchi; perchè la libertà di coscienza, del pensiero e del convincimento è tale che si sentono in diritto di lasciare libero o imprigionare un uomo solo per il fatto che sia dell'idea di qualche grande partito, universalmente riconosciuto, che è alla direzione del governo in altri stati.

Nelle colonie dell'Africa settentrionali gli elettori europei sono in posizioni privilegiate rispetto agli indigeni. Nell'Africa del sud sta prendendo piede una forma di razzismo a scapito degli indigeni. L'intolleranza religiosa dell'Asia tiene i popoli sotto la tirannide e genera spargimento di sangue. Dell'Unione Sovietica, membro come gli Stati Uniti dell'ONU, si possono ricordare sistemi arretrati ed inverosimili nel campo della procedura giudiziaria ed in altri sotto l'influsso dello stalinismo.

Gli strumenti dell'oppressione, dello schiavismo, dello sfruttamento eredità dalle precedenti generazioni, sono in qualche stato ancora assai vivi, benchè ufficialmente si siano riconosciutti i principi dei diritti dell'uomo a qualsiasi classe sociale il popolo appartenga. Ma appunto da una tale situazione nasce una tacita ipocrisia internazionale. Ma perchè dobbiamo andare così lontano? Limitandoci a fare considerazioni in un piccolo e ristretto orizzonte, anche presso di noi non succede molto diversamente. Nel nostro stato dal 1. gennaio 1948 è in vigore una costituzione abbastanza progressista. Ma fino per otto lunghi anni, non c'è stata autorità, alla quale la parte lesa si fosse potuta appellare per la non osservanza o la non messa in atto della proclamata costituzione, la quale con l'art. 6 garantisce la protezione delle minoranze etniche. Il meno che la nostra minoranza si aspetti da questo articolo, è il diritto di avere scuole nella lingua materna con maestri, sacerdoti, impiegati e giudici del luogo, in modo che possano trattare col popolo nella sua lingua, come avviene altrove nel mondo e come è preteso dalla Carta dei diritti dell'uomo.

(Continua in 2. pagina)

BRDO

Smartna nesreča par djelu

Uso Tersko dolino je pretresla zlo žalostna novica, de se je par djelu smartno ponesreču 32 ljetni Ivan Negro iz Zavrha. Mladi mož je djelu na cjesti u Brdu an kar so parpejali kamjon pjeska, ga je zmetu na tla. Šofer je potem kamjon obarnu an nje vjedu, de je zadaj Negro an tako je ubogega moža kamjon partisnu h mjeru hiše. Sobeto so parletjeli na kraj nesreče judje, de bi mu pomagali. Potem so ga peljali z uso hitrico u videmski špitau, kjer mu pa njeso mogli več pomagati, ker mu je kamjon zlomu pet an trjebuh.

VERIGA NESREČ

Claudia Šibava, ki je star 1 ljeto, iz Sv. Lenarta, so muorali pejati u špitau, ker si je zlomu čampno nogo. Otročič je sedeu stari materi u naročju, a tej je paršlo slabo an zatuó sta padla oba. Žena se je le malo udarila.

Angel Batistič iz Prapotnega si je par žaganju drv na cirkularko zlo poškodovu čampno roko. Zdraviti se bo muoru tri tjedne.

Ada Kamunjer iz Podbonesca je padla an si zlomila desno nogo. Ozdravila bo u 40 dneh.

Mario Krizetič iz Zamira par Sv. Lenartu si je zlomu rebra, ker je padu iz bicikla. Na cjesti mu je paršu naspruot automobil, ki ni zasenču luči an zatuó je ciklist zavozu iz cjeste an padu po škarpadi. Zdraviti se bo muoru mjesac dni.

Ermenegild Karlič iz Sovodenj se je močno udaru u glavo, ker je padu iz lestve, kar je bjelu hišo. Pejali so ga u čedadski špitau.

Bruno Lendaro an Pavel Collino, oba doma iz Brda, sta se zvrnila iz vespe zavoj prehitre vožnje. Pejali so jih u špitau.

Angel Spekonja an 9 ljetna Marija Kukovac, oba doma iz Podbonesca, sta muorala u špitau, ker si je par padcu parvi zlomu roko, čečica pa nogo.

GRMEK

Pri nas plačujemo več davkov kot imamo entrat

Tudi za komun Grmek je danes rezerviran kotiček. Tudi mi smo začutili potrebo, da spregovorimo. Vemo, da so problemi skoraj vseh naših občin enaki, toda pri nas smo zadnje čase zabredli v tajšno obupno stanje in morebit tega še večina ljudi ne ve.

Pregledajmo skupaj te pereče probleme in vsakdo bo na koncu uvidel, da imamo prav. Kakor znano, je Grmek gorski komun, a pri plačevanju davkov ga smatrajo za gričevit komun (comune di collina), kot katerikoli komun ob vznožju gora v Furlaniji. Zračunali smo, da zaradi te nepravilnosti, plačujemo v Grmeku več davkov, kot imamo entrat. Komun Grmek šteje, po podatkih zadnjega ljudskega štetja, 1737 duš, ki tvorijo 320 družin ali neodvisnih gospodinjstev. Teritorjalna površina celega komuna meri 1633 hektarjev, ki je takole razdeljena:

Orna zemlja	182 ha
Senožeti	860 »
Pašniki	239 »
Gozdovi	207 »
Nerodovitna zemlja	145 »

Na orni zemlji pridelujemo v glavnem tele kolture: pšenico, sirak, krompir in grozdje. Pšenice se pridela približno 150 kvintalov, sirka 1000 kvintalov, krompirja 2000 kvintalov in grozdja okoli 500 kvintalov. Tem pridelkom moramo dodati še kajšnih 25.000 kvintalov sena, 1000 kvintalov kostanja (pred 20—30. leti se je pri nas pridelalo 10.000 kvintalov kostanja) in 200—300 kvintalov sadja če je dobra letina, ki zadostuje komaj za domačo potrebo. Vrednost vseh teh pridelkov, potem ko smo odšteli stroške za gnojila, solfate itd., lahko računamo, da ne presega 22—25 milijonov lir letno. Če upoštevamo, da je v našem komunu 320 družin, konštatiramo, da znašajo letne entrate vsake družine povprečno (in media) od 70—80 taužent lir. Kadar je slaba letina, in to se v naših krajih dostikrat dogaja, so seveda te entrate mnogo manjše.

Sedaj pa poglejmo še koliko davkov plačujejo naši ljudje vsako leto. Za trošarinski davek (imposte di consumo) plačujemo okoli 3.000.000 lir, za družinski davek in davek na živino tudi okoli 3.000.000 lir, za »predial« an druge davke pa kakih 7.000.000 lir. Vsem tem davkom moramo prišteti še indirektne, ki jih vsak človek plačuje državi (na primer davek, ki je vštet pri cenah živil, bencina, tobaka, obleke itd.). Ta davek znaša, kot navajajo statistike, približno 5.000 lir letno na vsako osebo. Tako plačuje 1730 prebivalcev, ki jih šteje naš komun, še drugih 7—8 milijonov lir indirektnega davka. Torej plačajo naši ljudje letno okrog 20.000.000 lir davka, kar se pravi, da dajo vse entrate, ki jih imajo od svojega posestva, za davke.

Po teh podatkih si sedaj vsakdo lahko ustvari približno sliko, da si more predstavljati kako živijo naši ljudje. Če ne bi bilo inozemstva, bi najbrže že zdavnaj podlegli lakoti. Naj povemo, da jih je od 1730 prebivalcev približno 600 v inozemstvu v minierah Belgije in Francije, v Argentini, Avstraliji, Nemčiji in še v drugih državah. Tem emigrantom je treba prišteti še kakih 200 oseb, večinoma ženske, ki so zaposleni v notranjosti Italije. Ali je sedaj še kdo, ko je prebral te podatke, ki pravi, da se nam godi dobro?

Možje, ki imajo v rokah komun, bi morali imeti pred seboj to realno sliko in naj bi prenehali biti orodje demokristjanov, ki ne mislijo na drugo, kot kako bi dosegli, da bi se število naših ljudi zmanjšalo. Na žalost se naši poglavarji ne zavedajo, da je njihova dolžnost skrbeti, da se ohrani naše ljudstvo in to bi se doseglo le s tem, da se mu da delo na domačih tleh in da ni šfrutano. Davkov pri nas ne bi smeli plačevati, nasprotno, država bi nam morala dati »sussidie«, ker živimo v takih nerodovitnih krajih. Če ne bodo v kratkem poskrbel, da se dvigne življenjski standard na višjo stopnjo, bodo vsi naši ljudje primorani zapustiti dom in zemljo, ker bodo drugje sigurno boljše izhajali.

PODBONESEC

NOVA CJESTA PODBONESEC - GORENJA VAS

Mislil smo, de bo za nimar pozabljena naša vas, ker leži visoko u brjegeh, a muoramo preklicat naše slabo mišljenje. Pretekli tjedan so začel gradit cjesto, ki bo vezala Gorenjo vas z dolino. Kar bo cjesta nareta se bo za nas precej zbuojšalo življenje, ker nam ne bo korlo več prenašati brjeman na harbtu.

SREDNJE

Iskrica upanja za zboljšanje naše ekonomije

Kakor izgleda, ima minister za javna dela ministro dei Lavori Pubblici) on. Giuseppe Togni zelo dobre namene za našo deželo. Zvedeli smo namreč, da je pred dnevi prosil sodelovanje vasi naših komunov, da bi proučili ukrepe, ki bi ustavili emigriranje, ker je zadnja leta tako narastlo.

Zdi se, da ima vlada namen, vsaj tako pravijo nekateri kvalificirani predstavniki furlanske politike, postaviti v Sv. Petru in Čedadu kakšno industrijo. Ko je pred nedavnim minister za javna dela obiskal Furlanijo je ugotovil, da so tu pogoji za industrijalizacijo.

Govore tudi o možnosti, da bi se sedanja goriška prosta cona razširila tudi na Beneško Slovenijo in v ta namen je že sestavljena študijska komisija pri Trgovski zbornici v Vidmu.

Z veseljem poročamo našim bralcem te dobre novice in troštamo se, da ne bodo samo volilne obljube, ampak da bo vlada zares poskrbela za rešitev velike gospodarske krize v katero so padli naši ljudje. Gospodarstvo se namreč v naši deželi iz dneva v dan slabša in zato je torej zadnji čas, da se ga reši popolnega propada. V Nadiški, Karnahtski in Terski dolini je emigracija vsako leto večja in zato postaja to vedno bolj zaskrbljeno vprašanje. Ugotovili smo, da je več kot tretjino prebivalstva zapustilo za vedno svojo domačijo in skoraj enako število ljudi hodi v inozemstvo na sezonska dela. To pomeni, da lokalna ekonomija zelo trpi, ker se zemlja ne obdeluje kot bi se morala. Zaradi tega pa trpi tudi sosednja furlanska ekonomija neposredne nižine.

Treba bi bilo torej rešiti vprašanje prevelikega emigriranja. Dela bi bilo na naši zemlji dovolj, le da bi vlada pokazala malo več dobre volje. V prvi vrsti bi morali najprej dobro pogozditi naše gorske predele, posebno v zapadni Beneški Sloveniji. Pri tem delu bi bilo lahko zaposlenih precej ljudi več let in to ne bi koristilo samo naši ekonomiji, ampak tudi ekonomiji furlanske nižine, ker bi s tem preprečili pogoste poplave. Potem naj bi država pomagala našim ljudem, da bi si mogli nabaviti več dobre živine. Živinoreja, ki je bila nekdaj dobro razvita in prinašala lepe koristi, dandanes propada. V šempeterskem okraju na primer goje danes samo 4.000 glav živine, kar je zelo malo, če pomislimo, da so jo imeli pred 50. leti 10—12 tisoč glav. Če bi se vse to napravilo, bi naši ljudje gotovo ne drveli v masah v tuje kraje, kjer se tudi ne cedita med in maslo.

NOU FAMOŠTAR U GORENJEM TRBILJU

Preteklo nedejo je preuzeu mjesto famoštra u Gorenjem Trbilju g. Emil Cenčič, ki do sadá je služboval u Comelians u Karniji. Usa vas je bla okrašena, de so buj slovesno proslavil prihod novega dušnega pastirja. Ljudje so zlo kontenti, ker so zvjedali, de je g. Cenčič doma iz Črnega vrha an de zatuó sigurno zna slovensko an jih bo zavoj tega buojš zastopu.

SOVODNJE

ZGRADILI BODO NOV SEDEŽ KOMUNA

Ku je znano, imamo u Sovodnjah šuolo an sedež komuna use u adnim lokalu. Tuó pa je zlo nerodno, ker bi komun nucu več sob an tud šuola bi nucala več prastora. Povarh tega se pa tud otroci ne morejo učitu u miru, ker so komunski oficihi nad šuolo an učenje je moteno. Dosti se razpravlja u našem komunu kakuó bi paršli do tega, de bi zgradil nou sedež. Zaenkrat so kupil svet an troštamo se, de bojo u kratkem začeli tud z gradnjo.

NOVA CJESTA BRCA-SOVODNJE

Pretekli tjedan so začeli z djeli par gradnji nove cjeste, ki bo vodila iz Brc u Sovodnje. Biu je že skrajni čas, de tud tej vasi narede cjesto, saj je bla samo še ta u cjelem komunu brez nje. Denar za napravit tisto djelo bo dala država, par djelu pa je okupanih 30 djelucu.

SV. PETER SLOVENOV

Seja komunskega konsejà

Zadnja seja komunskega konsejá u Špetru je bla zlo interesantna, ker so diskutirali o zlo važnih problemih. Med drugim so sklenil, de zaprosijo »Cassa Depositi e Prestiti« za posojilo 9.000.000 milijonu lir, ki jih bojo nucali za zgradit novo šuolo u Gorenjem Barnasu. U gradnji je že tud otroški vartec an zatuó so odobril za nadalnje djelo tega lokala še 3.450.000 lir. Potle so diskutiral tud o fitah za stano, vanja an oficihe, ki jih bo dal komun na fit. Kamun je imeu za preureditu tjeh lokalu več kot štir milijone lir strošku an zatuó so za fit določil 11.500 lir za stanovanja an 2 do 3.000 lir za oficihe.

Komunski konsej je nadalje odobriu komunalni regolament za cirkolacion po komunskih cjestah. Razpravljali so tud o ustanovitvi konzorcija s komunom Sovodnje za ostetrično službo, kar pa so preložil an bo o tjem razpravljala giunta. Sprejel so tud propošto, de bojo u Puojah odprl novo fontano. Nazadnje so pa še odobril nekatjere sklepe komunske giunte an ti so: o orariu oficihu, aprovacion davka na živino an fogatika za ljeto 1958; ustanovitu djelovnega centra za gradnjo odtočnih kanalou u Petjahu an asfaltiranje 4 hilometre cjeste, ki vodi pruoti Sovodnjam.

TATOVI POKRADLI U AŽLI

Pretekli tjedan so si tatovi zbral za svoj cil Ažlo. U adni noči so pokradli kar par štirih družinah: par Valterju Klemenčiču, Mariji Venturini, Luciji Flajpani an Petru Tropini. Pokradli so kar jim je paršlo pod roke, sir, kokoši, mast, vino an čerevje. Okradeni ljudje so rječ denuncial karabinerjem, de bojo poiskali te nepoštenjake.

U DOLENJI BARNAS PARHAJA NIMAR VEČ ROMARJEU

Zadnje čase parhaja zlo dosti romarjeu u našo cjerku. Preteklo nedejo jih je paršlo kar okuoli 100 iz Krasa. Učasih pridejo tudi iz Trsta ali iz Goriškega an takrat smo nimar veseli, ker slišimo ljepo slovensko petje.

FOJDA

KAJ FAMILIJ JE EMIGRIRALO IZ NAŠEGA KOMUNA

U zadnjih desetih ljetih je za stalno emigriralo iz našega komune 308 familij. Od tjeh je emigriralo 140 u eštero, 168 u notranjost Italije. Od familij, ki so emigrirale o eštero je 120 slovenskih iz vasi Čenebola, Podcerkev, Vile, Pedrožu in Podvrata, 20 pa iz furlanske familije iz Fojde, Čampejá an Raščaha. Ti so venčpart ljudje, ki so šli za kolona ali so si drugje po Italiji ušafali kajšno djelo.

S tem je jasno dokazano, de naši ljude, če čejo si zaslužiti kruh, njemajo druge poti, kot tisto od eštera. Za slovenje ni u Italiji prastora za kolona. Kje pa de bi ušafali djelo u kajšni industriji. Čas je, de bi naši ljudje tuó spregledali an de bi ne podpirali več stranke, ki za njih obstoj pru nič ne skarbi.

ČEDAD

HUDA PROMETNA NESREČA

Zlo hudo se je ponesreču 45 ljetni Linda Camillo, ki je impjegan u Sv. Lenartu par daciju. Mož se je peju u nedejo z motorjem iz Čedada an par Šenčurju mu je prekrižu cjesto njekšan automobil an ker je bla razdalja med obema zlo majhna ni mogu ustaviti vozila an se zaletu u zadnji del automobila. Pejali so ga u špitau, kjer so ugotovili, de ima Linda zlomjeno nogo an močno poškodovano tudi glavo an druge dele telesa. Če ne nastopijo komplikacije, bo ozdravu u 40. dneh.

PRAPOTNO

LOTERIJA NA STARI GORI

U nedejo 13. otuberja so izžrebali premije loterije, ki so jo gor postavli, de bojo z dobičkom popravili svetišče. Najljeuše premije, kot so krava, televizor, radio, šivalna makina itd.; so zadjel juški ljudje, ki so paršli na romanje na Staro goro. Domačinom so tud par tej igri ni nasmehnila sreča.

UMRU JE ALOJZ BODIGOJ

Pretekli tjedan je umru u starosti 73 ljet Alojz Bodigoj, iz Prapotnega. Mož je biu zlo poznan po usem komunu, ker je biu parvi šindik (župan) po osvoboditvi. Pogreba so se udeležil tud zastopniki raznih oblasti.

SV. LENART

Na zadnji komunski seji, ki se je vršila pondejak 12 otuberja, so obraunavali zlo važen dneuni red. Najparvo je paršla na varsto ostavka komunskega konsiljerja Edvarda Rutarja, kar so usi enoglasno sprejel. Potle so se ložli dakordo, de zaprosijo za državno posojilo 16.885.000 lir za gradnjo otroškega vartca u Kozici an za šuolo u Kravarju. Sklep so usi sprejel, ker u tjeh dvjeh vaseh so zarjes potrjebni novih šuolskih lokalou. Ložli dakordo so se tud za nakup zemljišča, kjer bojo zidali šuolo u Kravarju. Zemljišče bo koštalo 300.000 lir an ga bo plaču kamun.

kot lansko ljeto an ti so: Ermenegildo

Za revizorje računu so imenova iste Terliker an Jožef Tomazetič, za manjšino pa Anton Bernardino. Imenoval so tudi Natala Primožiča an Valentina Tomažetiča za člana administrativnega sveta, ker sta prejšnja dva dala dimišjoni.

Zlo dougo so rzpravljali o oprostitvi davka na grozdje, ki ga bojo direktni obdjelovalci zemje kupili an si potem sami nardili vino. Ta propošta je bla sprejeta zavoj tega, ker so ljetos utarpjel ljudje zlo veliko škodo zavoj slane, ki e u nekatjerih krajih uničila cjeu pardjelek grozdja.

Nel grande e piccolo quadro

(Continuazione dalla 1. pagina)

Purtroppo da noi, di tutto ciò nulla è stato realizzato. D'altra parte particolari provvedimenti riguardo la nostra minoranza vengono pure emanati, ma questi mirano a costruire per i nostri bambini asili in cui non si parla lo sloveno, ad aprire scuole elementari e medie non di lingua slovena, a collocare nelle chiese, negli uffici e nelle scuole della nostra zona personale che la nostra gente non capisce. Ed è evidente che ciò, lungi dal proteggere la minoranza, la distrugge.

Naturalmente la tradizione ereditata dagli avi ha nel nostro popolo profonde radici. Perciò se fino ad oggi abbiamo subito l'azione della snazionalizzazione e siamo stati oggetto di abbandono, come è possibile, nonostante la proclamazione della Carta dei diritti dell'umo, che siffatti sistemi vengono dimenticati da un momento all'altro? Chi li potrebbe eliminare? Eppure sarebbe necessario. L'ipocrisia internazionale può coprire certe cose solo per un detto tempo. Se da noi ha vigore questa democratica costituzione, se hanno qualche valore i trattati di pace e la proclamazione dei diritti dell'uomo — chi dovrà godere di questi diritti se non noi? Non sono forse stati sottoscritti per noi? Perciò chiediamo che queste due misure vengano a cessare; devono cessare.

Molti furono già costretti a subire la dura lezione della storia, che addita una maggiore giustizia e uguaglianza. Siamo convinti che anche da noi questa lezione dia i suoi effetti.

Nove olajšave obmejnega prometa

(Nadaljevanje s 1. strani)

in sicer Mišček in Livek, tako da pojdemo lahko od nas z vespami in avtomobili tudi preko teh dveh blokov in ne samo preko negostoljubne Štunice.

3. Propustnica bo na zahtevo lastnikov veljala za ves obmejni pas kot ga določa videmski sporazum, torej tudi za bivšo cono B v Istri, za vse obmejne kraje na Tržaškem in Goriškem in v Videmski pokrajini ter ne samo za neke kraje, kot je bilo poprej določeno.

4. S propustnico bo lahko vsak ostal 72 ur, t. j. 3 dni in ne samo, kot do sedaj, 2 dni ali 48 ur na drugi strani meje. Za nas beneške Slovence je to podaljšanje bivanja na 3 dni posebno važno, ker imamo žlahto na Unejskem in pa prijatelje, ki nam pomagajo obdelovati naša zapuščena posestva in se bo več delovnih dni prijateljev Unejcev precej poznalo.

Razni listi, tako n. pr. »Messaggero Veneto« in »Il Gazzettino« sta pa prinesla še razne želje, ki jih pa italijansko-jugoslovanska komisija ni mogla sprejeti. Želeli so, da bi lastniki propustnic lahko prinesli s seboj več blaga in denarja ter da bi lahko šli na enem bloku ven in se na katerem koli drugem vrnili ter da bi še z ene in druge strani obmejnega pasu šli lahko bolj globoko v drugo sosednjo državo, n. pr. Unejci do Benetk, mi pa do Bleda in Ljubljane. Komisija je vse te želje vzela na znanje, toda jih ni mogla sama rešiti, ker vse te želje presegajo točna določila videmskega sporazuma o obmejnem prometu. O teh rečeh bosta odločali italijanska in jugoslovanska država, ker to spada v njuno kompetenco. Prepričani pa smo, da bodo tudi te želje izpolnili, če bo tudi v prihodnjem letu obmejni promet tekel tako gladko in brez incidentov, kakor do sedaj.

Obe delegaciji sta se posvetovali in sklepali v najboljšem prijateljstvu v Ljubljani in se bosta prihodnjič zopet sestali v Vidmu. Mi prebivalci v obmejnem pasu, brez razlike narodnosti, smo z obmejnim prometom zelo zadovoljni. Sovraštva in nacionalizma je sedaj ob meji dosti manj, kot ga je bilo pred leti. Mi beneški Slovenci smo z obmejnim prometom tudi zadovoljni, ker pride tudi po naših dolinah nekaj več prometa. Če bo prišla nimar bolj do veljave toleranca med našima dvema sosednjima državama, bodo tudi naši nacionalisti v Vidmu in Čedadu izgubili precej svoje nacionalistične sape. Tisti, ki so živeli pri nas od sovraštva med narodi, bodo prišli ob svoj poklic in nečeden zaslužek, kar pa vsi pošteni ljudje le odobravajo.

Ob 110-letnici smrti odkritje

Spomenika prosvetitelju in alpinistu Valentinu Staniču

Pred nedavnim so v Kanalu v Soški dolini odkrili spomenik slovenskemu kulturniku in planincu Valentinu Staniču.

Slovenija tega velikega moža ni nikdar pozabila. Vedno se je o njem pisalo, posebno v planinski literaturi in takoj po prvi svetovni vojni je bila po njem imenovana ena najlepših planinskih koč v triglavskem pogorju: Staničeva koča. Planinska zveza Slovenije pa je lani izdala samostojno knjigo z naslovom »Valentin Stanič, prvi alpinist v Vzhodnih alpah«.

Valentin Stanič je bil velik duh evropskega formata, ki ga pozna ves izobraženi alpinistični svet, posebno nemški poleg slovenskega. Njegovo ime ni ostalo le v slovenskih kulturnih mejah.

Rodil se je v Bodrežu pri Kanalu ob Soči kot sin trdnega kmeta, ki ga je najprej dal študirat v Trbiž in Celovec. Bliže od Gorice ni bilo šol, in vse so bile takrat pod Marijo Terezijo in Jožefom II., v dobi najhujše germanizacije, nemške. Srednjo šolo in bogoslovje je dovršil v Salzburgu, kjer je okušal vse težave in stiske revnega slovenskega študenta. Toda prekrasni alpski vrhovi okolice so mu dali vzpodbudo za planinstvo. Dasi bogoslovec, se je posebno zanimal za pridodoslovne vede in kmalu postal asistent profesorja za matematiko na takratni salzburški univerzi. Z globokim, za tedanjo dobo značilnim romantičnim občudovanjem prirodnih lepot ter z žilavo, pristno kmečko trmoglavostjo je prelezel in preplezal, največkrat sam, bližnje alpske vrhove, ki takrat seveda ne le niso imeli zaznamovanih, ampak tudi ne zavarovanih poti. Visoka pregrada predsodkov, vraževernosti jih je ločila od takratnega človeštva.

Najboljši poznavalec in njegov življenjepisec dr. Arnošt Brilej je napisal o njem: »Stanič je eden najpomembnejših alpinistov vseh časov. Kot alpinist je človek sevtovnega formata, za svojo dobo vodilni in edinstveni samohodec, ki se po tvegavosti vzponov, po udarni zamisli in pogumni izvedbi svojih planinskih načrtov lahko primerja z najvidnejšimi predstavniki za sto let kasnejših generacij... Ta mož je zavestno in športno gojil alpinistiko v času, ko so bile za njegove vrstnike in sodobnike gore kraj strahu in groze, torišče duhov, nesreče in smrti.«

Kot alpinist takega kova je priplezal Stanič sam, sploh kot prvi turist, na visoki Goehl (2518 m) v okolici Salzburga, prvi pa je bil tudi na znani gori Watzmann (2714 m), prvi na Hochstaufenu itd. Zato ni čudno, da mu je že omenjeni univerzitetni profesor pri prvi taki planinski odpravi na Grossglockner poveril vsa prva naravoslovna merjenja na tem vrhu, kamor je takrat zmogel le še kak domači vodnik. Stanič je bil torej prvi turist na tem veličastnem vrhu. To mu priznava vsa mednarodna alpinistična literatura. Toda on ni le kot prvi prišel na vrh, temveč je sam poskrbel tudi za vsa opazovanja in tako dal znanstvenikom na razpolago vsa merjenja, ki so držala za celo stoletje.

Staniča pa ni zdržalo v tujini, med Nemci. Še leta 1802 se je vrnil v domovino, praznoval novo mašo v Kanalu ter šel kaplanovat na Banjščice k Sv. Duhu, kjer je začel s prosvetljenstvom in buditeljstvom med slovenskimi rojaki. Osnoval je vaško šolo. Kmete je učil pisanja in branja, umnega kmetovanja in jih sam tudi zdravil. Iz Gorice je pritovoril malo ročno tiskarno v — košu. Pisal je in pesnikoval slovenske zabavne in nabožne pesmi ter jih sam tiskal in razširjal. Ko je postal kanonik, se je preselil v Gorico. Slovensko besedo je gojil v cerkvi in šoli in v tiskanih pesniških zbirkah. Tako je izdal leta 1822 »Pesme za kmete in mlade ljudi«, prvo slovensko knjigo, izdano v Gorici. Sledile so še druge knjige. Kmalu je osnoval celo svojo lastno knjigarno, ki je bila prva slovenska knjigarna v Gorici.

V Gorici ga je obiskal leta 1836 A.M. Slomšek in že takrat sta oba moža govorila o potrebi izdajanja in širjenja poljudnih slovenskih knjig, in o družbi, ki naj bi to opravljala. Vendar Stanič ni več doživel uresničenja zamisli, ustanovitve Mohorjeve družbe leta 1852.

Razen tega ima Stanič še polno zaslug pri ureditvi šolstva in na drugih področjih, za kar mu je slovenski narod hvaležne. Po vrnitvi v domovino je še nadalje gojil alpinizem.

Stanič je bil vedno globoko socialno lo je ustanovitev gluhonemnice v Gorici, čuteč ter velik človekoljub. Njegovo debil pa je tudi odbornik Goriške kmetijske družbe. Ustanovil je tudi društvo proti trpinčenju živali, prvo te vrste v vsej Avstriji.

Ožja domovina se mu je z postavitvijo spomenika oddolžila za njegovo veliko delo ter s tem izpričala, da ne pozablja svojih velikih mož, med temi tudi Staniča, ki si ga pogosto prilaščajo — Nemci, vsaj kot alpinista. Veliko delo tega moža pa istočasno priča že o davni evropski kulturni ravni njegove ožje domovine.

Kakšni so bili naši predniki

V pravljicah in legendah prav pogostoma srečamo orjaška bitja, strašne velikane, pod čigar koraki se trese zemlja in trepeta vse živo okrog njih. Seveda gledamo nanje le kot na proizvod človeške domišljije in zaman bi iskali tistega, ki bi verjel, da so takšna bitja res kdaj živela. Najnovejša odkritja pa so pokazala, da imajo te pravljice le nekaj osnove in sicer dokaj stvarne. Že 1943. leta so našli nekje v Aziji nekaj nad sedem centimetrov dolgih zob, za katere so znanstveniki trdili, da pripadajo nekemu človeku podobnemu bitju neverjetne velikosti. Ni dolgo tega, ko so odkritja na Malaji to potrdila. Tam so namreč izkopali razen podobnih zob tudi več drugih kosti pračloveka, ki so mu dali učeno ime gigantropitekus. Po izkopaninah sodeč, je bil to res pravi orjak, saj je meril od pet do glave celih pet metrov. Ugotovili so tudi, da so ta bitja živela približno pred 600.000 leti. Razumljivo je, da so ta odkritja povzročila veliko zanimanje tako med učenjaki kot v ostalem svetu.

Knjige pred iznajdbo tiska

Ko še ni bila znana tiskarska umetnost, so morali ljudje knjige prepisovati, kar je bilo jako zamudno. Zato so bile v tistih časih knjige silno drage. Eden najimenitnejših zbirateljev starih knjig Poggio je moral dati za prepis zgodovine, ki jo je spisal Rimljan Livij, celih 120 zlatnikov. Za ta denar bi bil lahko kupil takrat lepo kmetijo. V XIII. stoletju je dala rodbina Anjou za zbirko pridig 200 ovac, 100 jazbečevih kož, voz pšenice in rži, mero medu in štiri funte zlata. — Ludvik XI., francoski kralj, je zastavil svojo srebrno namizno opravo, da je dobil neko knjigo o zdravilstvu. Ker so bile knjige tako redke in dragocene, so bile po nekaterih knjižnicah pritrjene z verigami na polico, ker so se bali tatov. Kaj rado se je zgodilo, da je tu pa tam izmaknil kak obiskovalec dragoceno knjigo. Leta 1753 je povabil benediktinec August Calmet francoskega učenjaka Voltaira, naj si ogleda njegovo knjižico. Voltaire je res prišel in se je dolgo mudil sam v knjižnici. Pod oknom ga je čakal sluga in temu je pometal Voltare nekaj najdragocenejših knjig in z njimi izginil. — V Bologni ni smel nihče nesti knjig iz mesta, če ni imel za to dovoljenja od oblasti.

Srbski jezik na univerzi v Kjoebenhavnu

Kot poročajo danski listi, so z letošnjim šolskim letom uvedli na Narodni univerzi v Kjoebenhavnu kot nov predmet tudi tečaj za proučevanje srbskega jezika. Po izjavah rektorja in nekaterih drugih profesorjev s filozofsko fakulteto je zanimanje za srbski jezik na kjoebenhavenski univerzi sorazmerno veliko in računajo, da se bo v ta tečaj vpisalo znatno število slušateljev. Kot novost so na isti univerzi uvedli tudi groenlandski in kitajski jezik.

Po dolinah naše male domovine

Beneška Slovenija je kakor pahljača in mi obiramo eno dolino za drugo kakor posamezne členke pahljače. Šesta najdaljša, najznamenitejša in najobširnejša je Nadiška dolina, Pri cerkvici Sv. Krna se začnejo slovenska naselja, malo izpod Špetra pri Čedadu. Špeter je največji kraj vseh nadiških Slovencev, kjer so na glavni ulici italijanske trgovine in gostilne in na koncu trga velika poslopja za učiteljišče. V stranskih ulicah pa žive Slovenci, kmetje, ki obdelujejo zemljo. Pogledamo na špetersko pokopališče, da prečitamo, kakšne priimke nosijo prebivalci Špetra in bližnjih vasi. Tu počivajo Muliči, Jušiči, Čenčiči, Frletiči, Podreke, Juretiči, Vogriči in toliko drugih z lepim slovenskim priimkom. V prostorni dolini so vasi kar gosto posejane: Klinje, Sarženta, Bjarč, Bečja in Lipa. V Lipi je stara gotska cerkvica iz 15. stoletja, Brišče pa so zgodovinsko pomemben kraj, ker so se tukaj udarili Slovenci z Langobardi. Podbonesec je ob vhodu v gorenjo Nadiško dolino, ki se stisne v ozko sotesko proti Stupici. Zato so uporabljali Podbonesec kot trdnjavico, ki naj bi ščitila proti avstrijskim napadom, da ne bi mogli vdreti v širšo spodnjo dolino in se razliti po ravnini. Od Stupice pelje cesta ob Nadiži v stisnjeni soteski med Mijo in Matajurjem do meje pri Robiču. Domači prebivalci se poslužujejo kot bližnjice tudi globoke naravne preseke Predoline, ki pripelje skozi štiri kilometre dolgo sotesko do vasi Logje na jugoslovanski strani.

Vračamo se od Podbonesca navzdol po Nadiški dolini ne več po levem, temveč po desnem bregu Nadiže skozi vasi Ščiglo, Laze, Tarčet, pod Ofijanom in Landarjem med brajdami in lazi, skozi sadovnjake Španjuda do Dolenjega Barnasa skoraj do vrat Čedada.

Od dolge Nadiže se pomaknemo dalje proti zahodu do obeh malih živahnih Bistric, ki si zarežeta strugo okoli 692 metrov visokega Nosa. Prva, tavorjanska Bistrica, teče mimo Mažerole in Tavorjane in se skoraj pri samem Čedadu snide s preštinsko Bistrico.

Kratka in glasna je Grmovščica, ki teče bolj zahodno mimo Strmca dol v Fojdo in še naprej v Furlansko ravnino. Ob vhodu v dolino stoje še ostanki mogočnih srednjeveških gradov.

Podobna Grmovščici je sosedna Malina, ki ima tudi kratko pot skozi hribe in dolgo po Furlanski nižini. Na njen tek do Ahtna gledajo hribovci iz vasi Porčinj, Subid, Podvrata in Mateliči.

Druga dolinica kar zraven je Črnejska, tako imenovana po vaseh Dolenjih in Gorenjih Črnejah. Po njej teče hudournik Lamanja. Od znanega furlanskega središča Nem lahko prehodimo vso dolino v poldrugi uri, seveda ne da bi se ustavljali v Podbregu in Dobju in drugih naseljih, ki žde v sencah kostanjev in so zamrežena v gosto mrežo latnikov.

V Črnejsko dolino se izteka še kratka dolinica, toda za njo nimamo časa, ker se nam mudi v divjo Krnahto, ki pridrvi s strmih bregov Breškega Jalovca, se zarije v skale in jih dolbe v tolmune ter pada naprej v šumnih slapovih v soteski med Čonjem (808 m) in Kladjem (852 m). Ozka cesta si je vendar priborila toliko prostora v soteski, da je mogla povezati z avtobusno zvezo vasi občine Tajpane: Brezje, Krnahto in Platišče. Niže doli pri Nemah je nekaj slovenskih ali pa narodno mešanih vasic, tako Rmandol in Vižont. Posebno Romandol slovi po svoji dobri kapljici, ki diši po mandeljih. Zato pa so Romandolci ponosni na svoj pridelek:

»Mi bratje pijmo vince,
naj uoda tam stoji,
gospuod naj pije uodo,
za vince ne utrpi.«

Smo pri zadnji slovenski najzakotnejši dolini, pri Terski dolini. Ko gremo ob potoku Teru navzgor, se dolina pri Čižerijah stisne v sotesko.

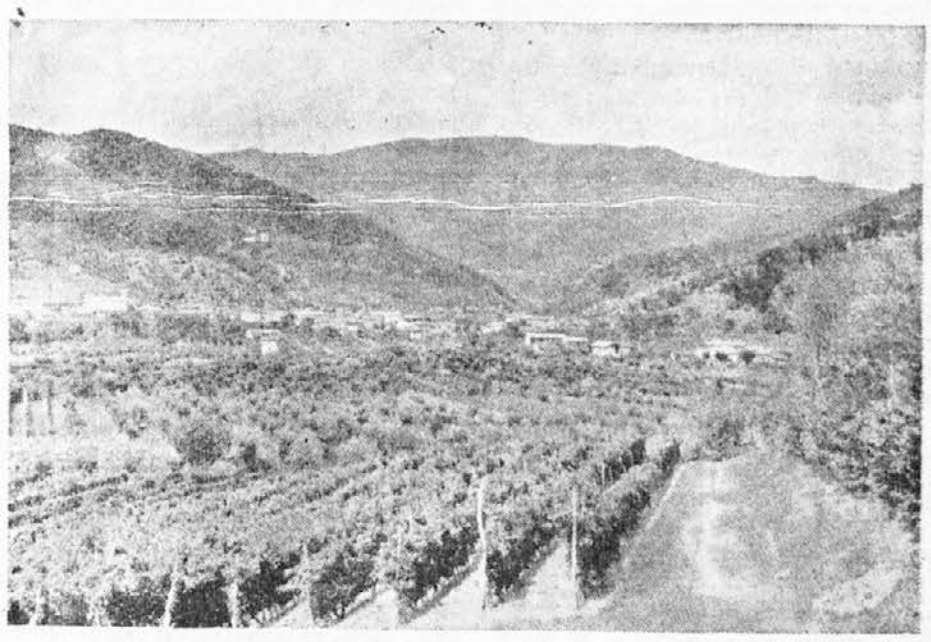

AHTEN S SVOJIMI VINOGRADI — V OZADJU DOLINA MALINE

RIHARD OREL:

Sprehod po naši jezikovni meji v iskanju beneških napevov

Krasni oktobrski dnevi so me spravili na pot, ki sem jo napravil zadnjikrat spomladi. V to me je silila tudi obljuba dana rojakom Flipana ob skrajni jezikovni meji, da jim ob prvi priliki prinesem nekaj gramofonskih plošč z našimi vedno lepimi narodnimi napevi za moški zbor. Te sem svoj čas nabavil in sedaj, hajd na pot.

Pot do namenjenega kraja bom opisal na kratko, ker je bila ta že itak opisana in priporočena nedeljskim izletnikov-planincem, iz Trsta in Gorice, pa čeprav brez večjega uspeha in to kljub tolikanj poudarjeni potrebi zaradi spoznavanja krajev in zaradi stikov. Torej na pot. Končna železniška postaja je v Ratenju (Artegna), od tod dalje sledi precej strma pot, ki se vije v ključih do prve skupine hiš s cerkvijo večje vasi Montenars (Gorjani — po Rutarju) in dalje preko vseh štirih zaselkov. Spotoma srečaš zelo malo ljudi, čeprav je v vseh naseljih nad 250 hiš. To dela vtis, kot da bi prebivalci vas zapustili in zbežali v gore in zakloniščа, kot v času zadnje vojne. To nam daje pač točno sliko gospodarskega stanja teh gorskih vasi; vse sili za zaslužkom v tujino. Prav tako je v slovenskem delu te pokrajine. Doma so ostale le ženske in otroci. Ponekod so odpotovale kar cele družine in se izselile.

Ko zapustimo zadnji zaselek, ni v tem predelu za kake tričetrt ure poti nobenega zaselka več vse do prvih hiš slovenske vasi Fratič, ki leži že popolnoma v gorskem kotu. Od tod smo v nekaj minutah že v Flipanu. Od železniške postaje Ratenj (Artegna) do tu je točno dve uri in 25 minut dobre hoje. Ko sem prišel sem, sem jo najprej ubral v hišo, kamor so bile plošče namenjene in ker domačini po tolikem času niso več mislili, da bo kdo vendarle prišel sem gor in jim jih prinesel, je moj nenaden obisk izzval veliko veselje. Koj so jih dali na gramofon ob radju in z radovednostjo pričakovali zvoka. Vse je šlo gladko in bili so veseli ob prijetnem glasbenem užitku. Ker se tu shajajo tudi sosedje, bodo tako vsi bolje spoznali in cenili lepo slovensko narodno pesem. Po obedu sem začel spraševati če imajo tudi oni kako domačo pesem. Sicer sem bil že prej poučen o tem, vendar sem jim hotel dati zadoščenje, da se sami postavijo. No, v nekako moje presenečenje mi dobra in zavedna gospodinja pove, da pojo tu eno »o drenju, ki je krivo« kot na sosednjem Bregu in da jo tu pojo celo triglasno. Ker je gospodinja opazila, da me to zanima, mi je hotela to tudi dejansko pokazati. Šla je in sklicala svoji dve mladi hčerki, da bi bil zborček popoln in začele so peti: hčerki: prvi in drugi sopran, mati pa alt. Peli so na to besedilo:

»Te ne vides, ke drenje te krivo, ano listje to're, to're, to're, ano mi semo Flipanjenji, sem'ni moštvini za dielati koše.«

Pele so čedno, umerjeno, seveda so bili glasovi originalni, domači, škoda, da ni bilo mogoče tega posneti na magnetofon, da bi se njihovi pravi glasovi slišali tudi v oddaji. Seveda sem napev koj zapisal in tako lahko vsakdo vidi, kako so si to same priredile.

To je zares zelo lepo in spodbudno, kako so si same pripravile to pesem, ki so jo z veseljem in ubrano zapele. Iz tega je razvidno, kako so zavedne, da pojo v svojem narečju, o katerem vedo, s katero jezikovno skupnostjo vsklaja. Poskrbeli bomo, da pride ta pesmica v radijsko oddajo, posebno ob nedeljah predpoldne, ko je na ljubljanskem radju redna oddaja za Benečijo. Besedilo pesmice govori o krivem (krivenčastem) drenju, ki izgublja sedaj listje: to're, to're — to gre (del pada) in nazadnje se pohvalijo, da znajo plesti koše (tiste velike nahrbtne za seno in steljo). Torej prav skromno domače besedilo. Na Bregu imajo še eno kitico, dočim tu je samo ta. Seveda, če ti pojo, da so Flipanjeni, tisti z Brega pa pojo, da so Brježani. Z glasbenega vidika je gotovo in tudi sicer dokazano, da ta pesem, da ta napev ni plagiat kakega bližnjega furlanskega napeva. Še prav stari se spominjajo, da so jo peli že, ko so bili mladi in so se je naučili od starejših. Tako mi je zatrjeval star domačin. Napev je melodiozen in tudi ritmično mu je dobro prilagojen. Poje se v okolišu te treh ali štirih naselij, ki leže tik ob jezikovni meji Terskih Slovencev. Na bližnjih Podbrdu, Teru, Brdu in Njivici sicer vedo za to pesem, pa je ne poznajo ker so po svojem besedilu njih ne tiče.

Ko je Poljakinja, glasbeni strokovnjak Ela Schoultz-Adaiewska l. 1894 obiskala zgornjo Tersko dolino, je zapisovala razne takratne napeve zelo kratkih pesmic, ponajveč uspavank. Te pesmi »o drenju« ne omenja iz česar sledi, da je v zgoraj omenjenih vaseh niso peli, kakor tudi danes ne pojo.

Pač pa je zapisala pesem, ki se poje tu v Flipanu in v Avšjah in katero sem že pred leti zapisal: »Sunojka ma mati 'na skuhala meštu (močnik), 'na ne tiela me dati na kapa (kapljo) mene.« To besedilo je takratna tamošnja (t. j. na Brdu) učiteljica, ki je bila iz Gorice in je najbrž znala tudi nekoliko slovenski zapisala z italijanskim črkopisom tako-le: »Snoica mamate ne skuchal mesto, ne te posabila mi da te sče mene.« — To je Schoultz-Adaiewska takole prevedla v ruščino: »Včera vječerom mamaša svarila polentu (vidno, da ne poznajo močnika) oná zaby'la datj tože (tudi) i mnje.« To je gradivo iz zbornika petrograjske univerze za jugoslovansko dialektologijo in etnografijo iz l. 1905. Prepis je pač v našem črkopisu. Navaja potem še naslednjo kitico, ki pa ni druga, ampak tretja, ki pa je zelo nerazumljivo zapisana in polna vprašajev. Jasno je, da je niso mogli razvozlati. V Flipanu pa imajo drugo kitico, ki jo tudi pojo. To se glasi: »Disfortunana si ja tu se svetu ne morem spati ne dan e ne nuoč.« Tretja pa je taka: »Mouči eno mouči, dej si koražo, ke te be tako, ka bo tu buoh.« To pesem poznajo tudi tu v Flipanu in Avšjah še danes, dočim so v Brdu, kjer sem že v prejšnjih letih povpraševal, če imajo kaj domačih ljudskih napevov, vedno zanikali, ali pa omenjali kakšno že našo znano pesem, kot n. pr. Pojmo na Štajersko. Tod bo treba še enkrat bolje raziskati.

Med nadaljnjim razgovorom sem imel priliko natančno prisluhniti njihovemu domačemu govoru, ki se mi je kdaj prej zdel bolj odtujen, bolj oddaljen od našega govornega jezika. V času, ko je bil tu (leta 1873) znani slavist B. de Courtenay in raziskoval ter proučeval ta narečja, je dobil še pri takratnem cerkovniku (munihu) Ivanu Moru vulgo Stelu, eno pravljico, ki jo je tudi zapisal. Ta se začenja tako-le: »Su bli dam bot tarje (polglasnik) njeh, so šli po 'ni puoti anu njesu mjele (polglasnik) jednaa souta — itd. V drugih narečjih končni m prehaja običajno v — n, tukaj pa je v tem primeru vprav obratno — dan-dam = jedan. Goltnik h (g) se v začetku in sredi besede opušča na pr. jednaa = jednaga.

Danes ne dobite nikogar več niti kake stare ženice ki bi znala pripovedovati kako staro pravljico, ker je po večini tako pripovedovanje, kot pri nas, prišlo iz na-

Sedaj sejte zelenjavo za pomlad

Sedaj še lahko posejete peteršilj, zgodnje korenje in radič, da se pripravi zelenjavo za pomlad. Čas je tudi za sajenje zimskega česna in šalotke. Bela čebula je že ozelenela in jo bo potrebno presaditi.

Korenje dobro uspeva za kapusnicami v zemlji, ki je v stari moči. Dodatno mu pognojite pred setvijo s 6 kg nitrofoskala na 1 ar. Ko napravi mlado korenje od 2 do 3 lističe, ga razredčite na 6—10 cm. Sorte z dolgim korenom so odpornejše za mraz, zato te odberite za jesensko setev.

Peteršilj mora imeti podobne pogoje kot korenje, da dobro uspeva. V težki zemlji prenese zimo, v lahki peščeni pa ga morate pokriti s smrečjem, listjem ali s koruznico.

Zelen radič posejte sedaj na gosto, da se še lahko obraste za pomladansko rezanje. Zemlja naj bo gnojna, da radič hitro raste. Radič ima mnogo rudninskih snovi in vitamine, kar je zelo potrebno za zdravo prehrano. Ker ostane pod snegom in spomladi zgodaj odžene, je to prva solata.

Zimski česen se vedno bolj upošteva. Kot staro dišavnico ga uporabljamo za mnoge mesne jedi in prikuhe. Zimski česen napravi večje močnejše čebulice z velikimi stroki. Za mraz ni občutljiv, če je dovolj globoko v zemlji. Spomladi zgodaj dozori. Ko začno bilke rumeneti, ga porujte, v senci posušite in spletite v kite. Takega spravite v senčno, zračno shrambo.

Šalotka je drobnejša od navadne čebule, vendar jo je dobro imeti, ker traja celo leto. Posadite jo lahko sedaj ali pa zgodaj spomladi. V lahki peščeni zemlji rada pozebe, zato jo na taki zemlji pred zimo pokrijte z gnojem. Koncem julija navadno dozori.

Kaj bomo delali tale mesec

Z NJIV spravljajte zadnje poljske pridelke: krmsko peso, strniščno repo, korenje, zelje. Te pridelke shranjujte ravno tako skrbno, kakor krompir, da jih obvarujete pred gnitjem. Če vreme dopušča, nadaljujte s kolikor mogoče bolj globokim oranjem njiv. Kdor ima hlevski gnoj, s katerim namerava pognojiti pomladanskim setvam, naj ga razvozi že sedaj ter takoj raztrosi in podorje.

NA TRAVNIKU očistite mah in druge škodljive rastline, ki črpajo iz zemlje hrano, namenjeno kulturnim rastlinam. Sedaj je tudi čas, da jih pognojite s hlevskim gnojem ali kompostom. Od umetnih gnojil uporabljajte superfosfat. Izvrstno gnojilo za travnike je tudi plevel.

V SADOVNJAKU je tale mesec dosti dela. Glavna so naslednja: Ko nastopi mraz, začnejo lesti iz tal na sadno drevje samice znanega škodljivca »zimskega pedica«. Samica odloži pod staro skorjo in druge razpokline svoja jajčeca iz katerih se izlezejo spomladi gosenice, ki napravijo ogromno škodo. Škodljivcem lahko preprečite dostop na drevo, če ga oblepite z lepilnimi pasovi 1—1,5 m od tal. Lepilo je treba večkrat obnoviti, ker se rado posuši.

Ob lepem vremenu odžagajte z dreves suhe in nalomljene veje. Rane razkužite z 5% raztopino modre galice ali s 3% raztopino antiparazita. S sadno strguljo ali ščetko odstranite z drevja mah in lišaje.

V VINOGRADU sedaj začenja odpadati listje. Trte se pripravljajo k zimskemu počitku, a vinogradnik ne sme počivati. Treba je začeti z okopavanjem, gnojenjem in obrezovanjem trt. Vsa ta dela zahtevajo dosti časa in dosti delovnih moči.

V KLETI je treba nadzorovati vrenje mošta. Čim se poleže kipenje, začnite mlado vino čistiti. Večkrat ostane v vinu nekaj nepredelanega sladkorja. To je vzrok, da se vino dobro ne očisti in spomladi ponovno zavre. To lahko preprečite tako, da dodaste mlademu vinu drožje, čim neha vreti. Vino ponovno zavre, drožje se še enkrat dvigne in vino se učisti. Večkrat je vzrok nepopolne preosnove sladkorja prenizka temperatura v kleti. Tudi v tem primeru si lahko pomagate tako, da v kleti zanetite ogenj in da vinu dodaste segretega mošta. Čim kipenje poneha, je treba sode napolniti do vrha, ker bi drugače mlado vino v nenapolnjenih sodih dobilo »cvet«.

V HLEVU skrbite za čistočo, ker bo živina sedaj vedno bolj navezana nanj. Zelo koristno bi bilo, da prebelite stene, kajti čistoča je polovico zdravja.

Ko začne počasi zmrzovati in se pojavi slana, ne gonite živine več na pašo, ker tako preprečite napenjanje. Pri prehodu iz zelenega na suho krmljenje postopajte z vso previdnostjo. Skrbite, da breje živali ne bodo stale na prepihu, nastiljajte jim dobro in krmite jih v zadnjem času brejosti le z dobrim senom. Teletom razkužite takoj po otelitvi popkovino, da se ne vname in začne gnojiti. Da se tele ne presesa, naj v začetku sesa le vsaki dve uri.

Pripravimo hleve za zimo

Pri pripravi hleva za zimo ne mislim, da ga je treba čimbolj zadelati in zabarikadirati, ampak nasprotno urediti tako, da bo živina čim manj čutila, da ni več na prostem.

Začnimo. Popravimo, očistimo, uredimo in preuredimo vse tako, da bo v hlevu čim več dnevne svetlobe in svežega zraka: okna, vrata, prezračevalne naprave, kanalizacije itd.

Izvršimo vsa potrebna manjša popravila ležišč, jasli, tal, sten in stropa.

Hleve temeljito prebelimo in v tej zvezi razkužimo. Prebeljeni hlevi so svetlejši, živina se v njih prijetneje počuti. V takih hlevih tudi lažje zatiramo muhe. O potrebi razkuženja pa menda res ni treba, da bi še posebej govorili.

O samem beljenju še to:le: Da bi povečali razkuževalni učinek apna, ga gasimo neposredno pred pripravo beleža; v tem primeru bo zadostovalo le 10 kg apna na 90 litrov vode. Če je iz enega ali drugega razloga potrebno posebno izdatno razkuževanje (n. pr., če je bila v hlevu nalezljiva bolezen), belimo dvakrat; prvič z 10%-nim, drugič pa z 20%-nim beležem. Sicer si pa danes beljenja oziroma razkuževanja skoraj ne moremo misliti brez uporabe sodobnih razkužil, ki jih je cela vrsta; morda najstarejše, a še vedno dobro in priznano razkužilo je modra galica; še bolje je seveda, da dodamo izrazita razkuževalna sredstva kot kaporit, kreolin, lizol, formalin itd., in sicer 1 do 3%. Belež se bolj prime sten, če namesto same vode uporabimo n. pr. 80 litrov vode in 20 litrov posnetega mleka.

Lesena tla (po potrebi tudi vse druge lesene sestavine hleva) razkužimo z močno raztopino sode, lužnega kamna, ali tudi z doma pripravljenim lugom od bukovega pepela (20 kg pepela na 100 litrov vode). Cementna ali opečna tla lahko belimo z beležem, s kakršnim belimo stene in strop (seveda jih je treba prej temeljito očistiti), glinasta tla pa enostavno potresemo z apnenim prahom. Razkuževanju posvetimo posebno skrb, če je bila v teku leta v hlevu kakršna koli kužna bolezen.

Ker je jeseni na kmetih veliko drugega dela, si delo z beljenjem in razkuževanjem hleva olajšamo in pospešimo na ta način, da namesto običajnega beljenja s čopičem škropimo s sadno ali poljsko škropilnico. Kjer pa imajo motorne škropilnice, bi lahko skupina 2 ali 3 ljudi pobelila hleve vasi v enem ali dveh dneh. Poskusite!

Mislim, da smo pri urejanju in preurejanju naših hlevov dovolj dolgo pozabljali na glavno: da je hlev toliko več vreden, kolikor bolj nadomešča živini življenjske pogoje, kakršne ima le-ta v prirodi. Spomnimo se vsaj sedaj, ko bo hlev kmalu prišel iz mode in potem tudi v vsakdanji praksi ukrepajmo.

Nekaj napotkov za ravnanje z živalmi pred porodom, ob porodu in po njem

Brejih živali v zadnjih mesecih ne smemo uporabljati za težja dela, vendar pa jim moramo dati možnost svobodnega gibanja. Hrana naj ne bo preobilna, vendar pa bogata vseh hranilnih snovi. Ko poteče čas brejosti, je treba paziti na znake bližajočega se poroda. Žival moramo držati čisto in jo po možnoti spraviti v posebni oddelek, ali pa vsaj postaviti na poseben prostor v hlevu, kjer pripravimo ležišče s čisto slamo. Kakor hitro kaže, da se bo maternica začela odpirati, umijemo sramnico in njeno okolico s toplo vodo in milom. Mehurja, ki izstopi, ne prediramo, ker navadno poči sam, ko z razširitvijo porodnih potov izpolni svojo nalogo.

Ali leži mladič pravilno, se prepričamo z rokami, ki smo si jih predhodno dobro umili, razkužili in namazali z oljem ali kako drugo maščobo. Za ta poseg in preiskavo je potrebno nekaj izvežbanosti, potrpežljivosti in opreznosti. To velja posebno za posege pri kobilah. Če je lega pravilna in mladič pravilno razvit glede na velikost metere, potem lahko materi pri napornem delu poroda pomagamo z vlečenjem. S tem pa začnemo ešle, ko je glava mladiča že v medenični votlini in vlečemo samo takrat, ko ima mati popadke.

Pri vseh nepravilnih legah in pri nesorazmerno močno razvitih mladičih takoj pokličemo veterinarja.

Po porodu skrbimo za čistočo popkovine pri mladičih. Vedno je dobro če popkovino razkužimo. Pri živalih, ki so pravilno povrgle, moramo paziti, da se pravočasno očistijo. Če se posteljica ne otrebi pravočasno, pokličemo veterinarja, da preprečimo vse posledice, ki bi nastale, ako bi posteljica, ali tudi posamezni njeni deli zaostali v maternici.

Članek naj zaključim z ugotovitvijo, da še zdaleč ni izčrpal vsega, kar bi naši živinorejci še radi vedeli o boleznih domačih živali. Prav zaradi tega jim pa svetujem: »Kličite pri vsaki resnejši bolezni čimprej veterinarja in ne zatekajte se po nasvete in pomoč k mazačem. To je največkrat najboljša in po navadi tudi najcenejša pomoč obolelim živalim.«

Krmilna vrednost grozdnih tropin

Grozdne tropine lahko izkoriščate na več načinov. Iz njih lahko kuhamo žganje, izločimo sladkor in alkohol, ali pa pripravimo pilijot. Ko izrabimo tropine za pilijot, jih uporabimo še za kis. V nekaterih krajih, kjer primanjkuje krma, jih dajejo tudi živini.

Sveže tropine vsebujejo 6% beljakovin, 4,5% maščob in 20,8% ogljikovih vodanov. Ker pa niso te snovi v celoti prebavljive, jih živina popolnoma ne izkoristi, prebavi le polovico beljakovin, tretjino maščob in dve tretjini škrobnih sestavin. Potemtakem dobi žival od 100 kg tropin 3,3% beljakovin, 1,5% maščob in 12,5% škrobnih sestavin. Iz teh izkoriščajo predvsem sladkor.

Plesnive ali skisane tropine škodijo živini zaradi ocetne kisline in jih zato ne smete uporabljati.

Kako jih hranimo? Prav tako kakor jih hranijo za žganjekuho. Naložimo jih v kadi, paziti pa moramo, da ostane med njim čim manj zraka. Najbolje je, da eden tropine naklada, drugi jih pa tlači. Ko je posoda dovolj napolnjena ali pa ni več tropin na razpolago, zamažemo njih površino z ilovico, da ne more prosti zrak do njih. Z ilovico je treba namazati tudi vse razpoke na posodi. Pokanje ilovice pa znatno zmanjšamo, če vrh nje nasujemo malo drobnega peska. Kdor nima na razpolago ilovice, lahko naredi na tale način: najprej naj položi nanje plast papirja, nato naj dene plast peska in povrhu plast cementnega ometa.

Pri krmljenju moramo paziti, da ne pokladamo preveč tropin hkrati. Izkušnje so pokazale, da koristi goveji živini le okrog 8 kg tropin na dan, ovcam in kozam pa 1,5 kg, svinjam pa le po 3 kg dnevno. Še bolj bodo tropine koristile živini, ako jih pomešamo z drugo krmo, kakor s senom ali z otrobi. Koristno je dodajati tropinam tudi nekoliko soli, in sicer goveji živini po 20 do 30 gramov na dan, svinjam pa po 3 grame.

KORISTNI NASVETI

Pri novih ali sveže prebarvanih oknih se pri zapiranju deli med seboj sprimejo in jih le težko ločimo. Pomagamo si, če vse stične ploskve namažemo z milom.

Nad škripajočimi vrati se ne bomo več razburjali, če namažemo nasadila z zmletim grafitom. Uporabni so ostanki, ki jih dobimo pri ostrenju svinčnika.

Kadar lupimo ali režemo krompir postanejo roke temno rjave. Očistimo jih s sokom kislega jabolka, z limoninim sokom ali s kisom.

Ako so ključi zarjaveli, jih namažite s petrolejem in rja bo izginila.

Odgovorni urednik: *Tedoldi Vojmir*
Tiska: Tiskarna L. Lucchesi - Gorica

vade, nikakor pa ni tega pripisovati zanemarjanju narečja. Ker sem na vsak način želel, da bi mi ta dobra gospodinja prikazala, kako uporabljajo svoje narečje, mi je na vprašanja razložila nekaj fraz iz njihovega kmečkega življenja tako-le: »Mi redimo krave (tu ji zje v drugi besedi nekako zareklo, in je hotela popraviti z bolj preprosto besedo: 'mamo, pa sem jo silil, naj reče tako, kot je nameravala: mi redimo, kjer vidimo, da poznajo povsem pravilni izraz — redimo) — ka nu dajejo mljeko za djelati ser anu špuojo.« Slednja beseda je izposojenka iz furlanščine sponge (izg. špondže), kar bi pomenilo prav za prav gobo (za brisanje). Ne bomo tu ugibali, odkod je prišel in kako v furlanščino. — »Sir mamo — je nadaljevala — za jesti, anu za prodati. Kravam damo jesti trauo tu — u poljetje, zat ke' na se suši. Kada ke traua e zelena natiju' (trosijo), ke se suše e zat storte kopu. Tuo ke to resta diveč, to more prodati itd. — To je vse tako razumljivo, da ne potrebuje pojasnil, razen za nekatere rečenice. »Zat« pomeni nato, zatem. V predzadnjem stavku, kjer pravi: Tuo ker ti resta di več ... to je popolnoma italijanska fraza: »resta di più« itd. Zanimivo je v teh narečjih in v onih iz gornje Terske doline, da radi izpuščajo goltnika h in g. Ako vzamemo za primer analizo v začetku navedene pesmi »o drenju«, ki pravi da listje, to're, to're = to gre, kar pomeni, da pada, nam je to najlepši dokaz. Pa tudi v drugih primerih imamo take primere na pr. or = gor, v Goricu - Oricu, Olovje - Golovje itd.

Ako hočemo vprašati koga, ali je ta ali oni doma, moramo eči: »Je ta per kise?«... Tudi šumevec š prehaja večkrat v sičnik — s. Za domov pa rabijo — dimoj. »To ne vides, ke e šu dimoj?« To narečje se v nekaterih oblikah že nagiba na rezijanščino. Prihodnji čas tvorijo kot Rezijani s pomožnikom »čanJ« ali bolje »čjonj«, prvi je komaj slišen, n. pr. čonj idte (polglasnik) — pojdem. V množini pa ostane naš — bomo n. pr.: Njele bomo simpri ta par kise. Pomožni glagol biti je v prvi osebi ednine enak drugič n. pr. ja si (sem) biu sječ trauo, ali — njele si parsou on z Montenarej.

Ako bi hoteli nadalje razpravljati o posebnostih teh narečij in jih primerjati z bližnjimi, bi prišli predaleč, kar bi segalo preko namena tega spisa.

Oglejmo sedaj v kratkih potezah to ozemlje krajepisno in življenje njihovih prebivalcev v odnosu do bližnjih sosedov Furlanov. Vasica Flipan z zaselkom Potočanj (Potuočane), ki je koj tam blizu, in nekoliko bolj v kotlini ležeči vasici Podkras in Avšje (Onša, jelši pa pravijo Ušivica), nam že po imenih jasno povedo, da s Furlani nimajo nič sorodnega.

Te vasice, ki so 543-590 m. nad morsko gladino, štejejo prva 153, ostali dve pa po 130 prebivalcev. Te številke so še iz predzadnjega ljudskega štetja, ker so rezultati zadnjega ljudskega štetja navedeni le celotno po občinah. Prebivalstvo pa se v zadnjih petnajstih letih, od prejšnjega ljudskega štetja, ni moglo znatno povečati, ker se itak mnogi izseljujejo. V Flipanu je šola in župnija. Glavna cerkev sv. M. Magdalene je bolj na samem na robu vznožja gore Kvarnan (1372 m) in je za vsa ta naselja z Bregom vred. Fara je razsežna, posebno zaradi Brega, do koder je skoro dobro uro naporne hoje. Še čudno da je vedno kak duhovnik tu, ker so dohodki prav gotovo jako skromni, saj ne morejo niti vzdrževati cerkovnika. Na to me je opozorilo dejstvo, da opoldne ni zvonilo. Ljudje imajo komaj zase, da se zelo skromno prehranijo. Tudi tu so spomladi, poleti in jeseni doma le žene in otroci. Pozimi je že nekoliko bolj živahno, ko se vrnejo moški z nekaj cvenka, ki so ga trdo zaslužili v Franciji ali Nemčiji. Tisti ki ostanejo doma, obdelujejo tisto malo zemlje ki je na ravnici. Glavni dohodek imajo od živinoreje, pa tudi tega je le malo.

Šola je tu za vsa štiri naselja. Poučujeta dve učni moči: mož in žena, ki imata letos komaj 14 otrok.

Drugi moment so stiki, ki jih imajo z uradi in županstvom, ki so na Furlanskem ozemlju v Montenarsu in Tarčentu. Druge slovenske vasice so za prebivalce teh vasi nekoliko oddaljene v zaledju. S temi imajo sicer tudi stike, le da so ti bolj redki in tudi bolj rahli. Doma pa govore vsi, tudi z deco, v domačem narečju, posebno velja to za Flipan in Potočane. To radi potrde vsi, posebno žene — matere. Čiste, govorne slovenščine niso, se lahko reče, slišali, niti v cerkvi, še manj pa v šoli in zato je pripisovati le njihovi trdni volji in notranjim težnjam in morda tudi zavesti, da se je domače narečje ohranilo. Ker slovenske šole v Italiji že obstajajo tam kjer žive slovenske skupnosti, je upati, da bodo prej ali slej tudi na odgovornih mestih uvideli, da tudi prebivalcem teh zapuščenih krajev treba priznati pravico do šole v domačem jeziku in jim to tudi omogočiti, da bi pouk, poleg drugega, olajšal učenje tudi drugih jezikov, kar je potrebno posebno tistim, ki gredo pozneje po svetu. Ti domačini se tudi zavedajo, da je njihovo narečje slovensko, le da je zelo popačeno in prepojeno s tujkami, zato se ga nekako sramujejo, posebno če govore z »boljšo« osebo, ker vedo da je slovenščina lepo zveneč jezik in da se oni ne morejo bolje in umljiveje izražati.

Človek bi mislil, da so vsaj v prejšnjih časih slišali v cerkvi kako slovensko besedo. Toda tudi tega ni bilo, razen morda pri spovedi, seveda če je bil duhovnik Slovenec, ampak teh primerov je bilo zelo malo. V Rezijo pa je včasih prišel kak slovenski duhovnik, toda tudi le redko, nikoli pa ne trajno. Če bi bilo dovolj slovenskih duhovnikov, bi jih morali namestiti tod.

Ob zaključku še nekaj misli o stikih in odnosih obmejnega slovenskega življa do sosednih Furlanov. Koj v začetku naj povemo, da ti stiki niso bili dobri, ker so ti sosedje, pa čeprav so živeli v enakih življenjskih pogojih in imeli enake ali močno podobne družbene poglede, smatrali te dobre in pohlevne Slovence, ki so bili sicer zelo lojalni, za manjvredne deželane in jih z vidnim zadovoljstvom pitali z nedostojnim apelativom šklaš, pa čeprav so bili oni sami še večji šklaš kotile. Saj so morali v tujini prav tako trdo služiti svoj kruh in so bili pri tem vprav zaradi tega gledani postrani. Pa tudi inteligenca ni zaostajala v tem. Tako je trajalo dolga desetletja in šele po zadnji vojni, ko so se slovenski in furlanski partizani borili proti nazifašizmu, se je to prenehalo. Tudi širši sloji so končno vendarle sprevideli, da je bila krivica žaliti te dobre ljudi, ki so se dejansko in upravičeno čutili s tem ponižane in užaljene, kar nam pričajo mnogi primeri.

Seveda kak otepel starček ali stara ženica sta zaradi nenehnega pitanja s to besedo misilla, da je tako že prav in včasih sem na vprašanje, kako govorijo, dobil odgovor, da zna to in ono — pa tudi čakarat šklaf. — Seveda je bilo treba poučiti moža ali ženico, da ni lepo zmerjati samega sebe. In končno je bilo treba opozoriti tudi gg. pri uredništvu lista, ki izhaja v Vidmu v furlanščini, naj v svojih člankih dokončno prenehajo z uporabo tega nedostojnega izraza. Takratni urednik (od tega je že nekaj let) se je zaradi te intervencije začudil, češ da to ni psovka in da ni bil v tem namen žaltve itd. Zadeva je prišla pred konzorcij lista. Prejšnji urednik — duhovnik — je že prej odstopil, ker se verjetno ni mogel sprijazniti s pravilnim izrazom slovenos. Novi, umerjeni in uvidevni člani uredništva so s tem izrazom prenehali in nekaj časa pošiljali list goriški Prosveti, da bi videli rezultat pametnega ukrepa.